KOREYS TILIDAGI HURMAT SHAKLLARINI VAZIYATLI MULOQOT VA RAQAMLI MASHQLAR ORQALI O‘RGATISH

Madaminjonova Dildoraxon Xamidullo qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti, Koreys filologiyasi yo‘nalishi, 2-kurs talabasi

dildora0623@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada koreys tilidagi hurmat shakllarini chet tili sifatida o‘qitishning pragmatik jihatlari tahlil qilinadi. Nutq uslubi, suhbatdoshga munosabat va gapda tilga olinayotgan shaxsga hurmat ifodasi farqlanadi. Koreys tili o‘rganuvchilari haqidagi tadqiqotlar hamda mobil muloqotga oid yangi ishlar asosida vaziyatli dialog, matnli yozishma va refleksiv tahrir mashqlarining darsdagi o‘rni ko‘rib chiqiladi. Muallif tomonidan auditoriya uchun qisqa mashq ketma-ketligi va baholash mezonlari taklif etiladi; taklif empirik sinovdan o‘tkazilgan natija sifatida talqin qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: koreys tili, hurmat shakllari, nutq darajasi, pragmatik kompetensiya, vaziyatli dialog, raqamli muloqot.

Abstract. This review examines the teaching of Korean honorifics through contextual dialogue and digital communication tasks. It distinguishes speech levels addressed to the listener from honorification of a person mentioned in the utterance. Drawing on research in Korean second-language pragmatics and mobile text-chat, it proposes a classroom task sequence and assessment criteria. The proposed activities are pedagogical recommendations, not findings from an original experiment.

Keywords: Korean language, honorifics, speech levels, pragmatic competence, role-play, mobile communication.

Kirish

Koreys tilida grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish har doim ham muayyan vaziyatda mos muloqotni anglatmaydi. O‘qituvchi bilan suhbat, tengdoshlar yozishmasi va rasmiy murojaat turli nutq shakllarini talab qilishi mumkin. Shu

sababli hurmat kategoriyasini faqat fe’l qo‘shimchalari ro‘yxati sifatida o‘rgatish talabaning real vaziyatdagi tanlovini to‘liq shakllantirmaydi. Jeong va Lee tadqiqotida koreys tilini chet til sifatida o‘rganuvchilarning hurmat shakllarini tushunishi shaxsiy va madaniy talqinlar bilan bog‘liq ekani qayd etilgan [1].

Maqolaning maqsadi — hurmat shakllarining asosiy vazifalarini farqlash, ushbu mavzuga oid ilmiy ishlarni qiyosiy ko‘rib chiqish va koreys filologiyasi darslari uchun qo‘llash mumkin bo‘lgan mashqlarni taklif etish. Ish adabiyotlar tahlili va pedagogik modellashga asoslanadi; unda mahalliy talabalar ishtirokida tajriba o‘tkazilgani da’vo qilinmaydi.

Material va metod

Tahlil uchun koreys tili hurmat shakllarining ijtimoiy-pragmatik talqiniga oid tadqiqot [1], rolli o‘yin orqali kommunikativ kompetensiyani baholashga doir ish [2], mobil matnli muloqotda hurmatli iltimos ifodalarini o‘rganish tajribasi [3], Sejong instituti raqamli ta’lim resurslari [4] hamda ta’limda generativ sun’iy intellektdan foydalanish bo‘yicha UNESCO tavsiyalari [5] tanlandi. Manbalar mavzuga bevosita aloqadorligi bo‘yicha qiyoslandi; ulardan olingan xulosalar o‘zbek auditoriyasiga avtomatik ravishda umumlashtirilmadi.

Hurmat shakllari va pragmatik tanlov

Koreys tilida tinglovchiga qaratilgan nutq darajasi (sangdae nopimbeop) bilan gapda tilga olinayotgan shaxsga hurmat ko‘rsatish (juche nopimbeop) o‘zaro bog‘liq, ammo bir xil hodisa emas. Masalan, “Chinguga wayo” jumlasida -yo tinglovchiga nisbatan muloyim uslubni bildiradi; “Gyosunimi oseyo” jumlasidagi -si- esa tilga olinayotgan professorni hurmat qilishga ham xizmat qiladi. Misollar koreyscha ifodalarning lotincha romanizatsiyasida berilgan va muallif tuzgan o‘quv namunalari bo‘lib, tabiiy nutqdan olingan ma’lumot sifatida berilmaydi.

Nutq tanloviga suhbatdoshlarning yoshi, maqomi, yaqinlik darajasi, muloqot joyi va suhbatning maqsadi ta’sir qiladi. Masalan, professor uchun “Jaryoreul bonae juseyo” shakli mumkin bo‘lsa-da, iltimosni yumshatish talab etilgan vaziyatda “Gyosunim, jaryoreul bonae jusil su isseulkkayo?” shaklini muhokama qilish

foydali. Bu yerda maqsad bitta shaklni har doim “to‘g‘ri” deb belgilash emas, balki nima sababdan muayyan vaziyatda u mosroq bo‘lishi mumkinligini izohlashdir. Jeong va Lee [1] xulosalari ham o‘rganuvchining ijtimoiy munosabatni qanday tasavvur qilishi muhimligini ko‘rsatadi.

Adabiyotlar tahlili va dars uchun xulosalar

Cho [2] rolli o‘yin topshiriqlari asosida grammatik aniqlik, ma’no, sotsiolingvistik va sotsiomadaniy moslikni alohida baholagan. Tadqiqot turli o‘rganish maqsadi hamda muloqot muhiti kompetensiyaning tarkibiy qismlariga bir xil ta’sir qilmasligini ko‘rsatadi. Demak, darsda gapning grammatik tuzilishi bilan bir qatorda suhbatdoshga va vaziyatga mosligi ham muhokama qilinishi lozim.

Kim va hammualliflar [3] 87 nafar koreys tili o‘rganuvchisi bilan mobil matnli chatdagi hurmatli iltimos ifodalarini o‘rgangan. Ishda namunani oldindan berish va o‘rganuvchi javobini muloqot davomida qayta ifodalash shartlari qiyoslangan; ayrim iltimos ifodalarida qayta ifodalash sharti kuchliroq samara ko‘rsatgan. Mazkur tadqiqotdagi ishtirokchilar, platforma va vazifalar bizning auditoriyadan farq qilishi mumkin. Shunga qaramay, yozma dialogni saqlab, keyin birga tahlil qilish g‘oyasi o‘quv mashg‘ulotiga moslashtirilishi mumkin.

Sejong instituti mobil ilovasi lug‘at va grammatika mashqlarini, alohida AI Korean Teacher vositasi esa suhbat mashqlarini taqdim etadi [4]. Bunday resurslar takroriy mashq uchun qulay, lekin avtomatik javobni yakuniy lingvistik me’yor deb qabul qilmaslik kerak. UNESCO [5] generativ AI vositalaridan foydalanishda ma’lumotlar maxfiyligi, pedagogik tekshiruv va inson nazoratini ta’kidlaydi. Shuning uchun raqamli dialoglar o‘qituvchi va ishonchli o‘quv manbalari bilan solishtiriladi; talabalar shaxsiy ma’lumotlarini mashq matniga kiritmaydi.

Lingvistik shakl va ijtimoiy ma’no o‘rtasidagi bog‘liqlik

Hurmat kategoriyasini o‘qitishda shakl, ma’no va vaziyatni uchta alohida savol orqali tekshirish mumkin: gap qaysi qo‘shimcha bilan tuzilgan, u kimga hurmat bildiradi va shu vaziyatda nima uchun tanlangan? Masalan, -yo bilan tugagan muloyim gap ham uchinchi shaxsga nisbatan hurmatni avtomatik ifodalamaydi.

Aksincha, -si- yordamida tilga olinayotgan shaxs ulug‘lansa-da, gapning tinglovchiga qaratilgan yakuni alohida tanlanadi. Bu farq talabaga bir vaqtning o‘zida ikki munosabatni: gapdagi referentga va real tinglovchiga munosabatni kuzatishga yordam beradi.

O‘quv dialogida “Gyosunimi oseyo” (professor kelyaptilar) va “Gyosunimi onda” (professor keladi) kabi variantlarni qiyoslash mumkin. Biroq ularning talqini faqat qo‘shimcha mavjudligiga bog‘lanmaydi: gap kimga aytilayotgani, suhbatning rasmiyligi va gapiruvchining niyati ham izohlanadi. Romanizatsiya boshlang‘ich bosqichdagi tushuntirish uchun berildi; auditoriyada bu misollar koreys yozuvidagi darslik shakllari bilan birga o‘qilishi kerak. O‘qituvchi biror variantni mutlaq “odobli” yoki “odobsiz” deb belgilash o‘rniga, uning qo‘llanish sharoitini muhokama qiladi.

Hurmat ifodasi leksik birlik, murojaat shakli va gap yakunida ham namoyon bo‘ladi. Masalan, professor bilan muloqotda lavozim nomi bilan murojaat qilish, iltimosni savol shaklida yumshatish va javob uchun imkon qoldirish kommunikativ vazifani bajaradi. Shunday qilib, bir qo‘shimchani mexanik almashtirish butun muloqotni moslashtirib bermaydi. Matnli xabar, og‘zaki suhbat va rasmiy xatda bir xil mazmun turlicha ifodalanishi mumkin; talaba har bir kanalning odatiy me’yorini alohida o‘rganadi.

O‘zbek tilida so‘zlashuvchi talaba uchun metodik masalalar

O‘zbek tilida ham “siz” orqali hurmat ko‘rsatish, katta kishiga mos murojaat qilish va fe’lning shaxs-son shaklidan foydalanish mavjud. Bu tajriba koreys tilidagi ijtimoiy munosabatni tushuntirishda tayanch bo‘lishi mumkin. Biroq ikki til kategoriyalarini bir-biriga to‘liq tenglashtirish xatoga olib keladi: koreys tilida tinglovchiga qaratilgan nutq darajasi hamda tilga olinayotgan shaxsga nisbatan -si- belgisi alohida qarorlarni talab qiladi. Ushbu qiyoslash empirik xato tahlili emas, o‘qitish uchun taklif etilayotgan izohdir.

Dastlabki mashqda o‘zbek tilidagi “Ustoz, ertaga uchrashsak bo‘ladimi?” gapining so‘zma-so‘z tarjimasini emas, kommunikativ vazifasini aniqlash maqsadga

muvofiq. Talaba kimdan vaqt so‘rayotgani, iltimosning shoshilinchligi va yozishma yoki yuzma-yuz muloqot ekanini aytadi. Keyin bir necha koreyscha variant tuzib, ularning muomala ohangini izohlaydi. Shunday vazifa ikki tildagi o‘xshashlikni foydali ko‘rsatadi, farqlarni esa aniq misolda ko‘rishga imkon beradi.

Yana bir qiyinchilik darslikdagi qisqa dialogni barcha vaziyatlarga tatbiq qilishdir. Talaba ko‘pincha “-yo bo‘lsa, yetarlicha muloyim” degan soddalashtirilgan qoidani eslab qoladi. Bunga qarshi darsda bir xil til birligi turli suhbatdoshlarga qaratilgan misollar bilan ishlanadi. Jeong va Lee [1] tadqiqotining kichik tanlamasi ham hurmat shakllarini o‘rganishda shaxsiy munosabat va madaniy identifikatsiya ahamiyatini ko‘rsatadi; shu sababli talabaning tanlov sababini og‘zaki izohlashi baholashda muhim.

Tavsiya etiladigan mashg‘ulot modeli

Birinchi bosqichda o‘qituvchi uchta vaziyat beradi: kursdoshdan konspekt so‘rash, professor bilan uchrashuv vaqtini aniqlash va tashkilotga rasmiy elektron xat yozish. Har bir vaziyatda kim kimga murojaat qilayotgani, ular orasidagi masofa va muloqot kanali aniqlanadi. Talabalar 2–3 xil koreyscha ifoda tuzib, qo‘shimcha va leksik vositalar tanlovini izohlaydi.

Ikkinchi bosqichda juftliklar qisqa rolli suhbatni og‘zaki ijro etadi va shu mazmunni xabar shaklida yozadi. Keyin xabarni o‘qituvchi tayyorlagan me’yoriy namuna yoki Sejong materialidagi o‘xshash dialog bilan qiyoslaydi. Agar AI suhbat vositasidan foydalanilsa, undan bir xil vaziyat uchun ikki uslubdagi variant va farq izohini so‘rash mumkin; olingan javob muhokama qilinadi, avtomatik ko‘chirib topshirilmaydi.

Uchinchi bosqichda tengdosh fikri va o‘qituvchi tavsiyasi asosida dialog qayta yoziladi. Baholash uchun to‘rtta mezon tavsiya etiladi: (1) grammatik aniqlik; (2) tinglovchiga mos nutq darajasi; (3) tilga olinayotgan shaxsga hurmat shaklining o‘rinliligi; (4) tanlov sababini vaziyat bilan izohlash. Bu mezonlar baholashni shaffoflashtiradi, lekin ularning samaradorligini aniqlash uchun alohida sinov zarur.

Mashg‘ulot uchun vaziyatli topshiriqlar

Birinchi topshiriq — tengdosh bilan muloqot. Talaba bir guruhdoshidan dars konspektini so‘raydi; ular yaqindan tanish yoki endigina tanishgan ekani ikki xil kartochkada ko‘rsatiladi. Mazmun o‘zgarmaydi, lekin suhbatdoshlar orasidagi masofa o‘zgaradi. Guruhlar yozgan ikkita xabarini qiyoslaydi va qaysi murojaat, fe’l yakuni hamda iltimos shakli o‘zgarganini belgilaydi. O‘qituvchi bittagina tayyor javobni emas, tanlovning asosli yoki asossizligini ko‘rib chiqadi.

Ikkinchi topshiriq — professor bilan akademik yozishma. Talaba seminarga oid materialni so‘rab qisqa elektron xat yozadi: mavzu satri, murojaat, asosiy iltimos, minnatdorchilik va imzoni kiritadi. Keyin xatni 50–70 so‘zga qisqartirib, odobiy ma’noni saqlaydi. Bunda mashqning markazi rasmiy shakllarni yodlash emas, o‘quvchining vazifaga mos ixcham va tushunarli yozishidir. Matndagi har bir tuzatish uchun “kimga”, “nima maqsadda” va “qanday kanal orqali” savollaridan biriga javob beriladi.

Uchinchi topshiriq — suhbatni tahrirlash. O‘qituvchi nutq darajasi izchil bo‘lmagan va murojaat shakli vaziyatga mos kelmaydigan sun’iy dialog tayyorlaydi. Talabalar xatolarni faqat chizib qo‘ymaydi: ular muqobil variant yozadi, ikki variantning ehtimoliy ta’sirini izohlaydi va o‘zgartirish zarurati haqida bahslashadi. O‘qituvchi o‘quv misolining ataylab tuzilganini belgilaydi; uni haqiqiy koreys so‘zlashuvchisi yozgan deb ko‘rsatmaydi.

To‘rtinchi topshiriq — mobil dialogni tahlil qilish. 5–6 navbatdan iborat anonim va o‘quv maqsadida tuzilgan yozishma guruhlarga beriladi. Har bir guruh iltimosning boshlanishi, javob, qayta so‘rash va yakuniy minnatdorchilikni belgilaydi. Keyin vaziyat kartochkasidagi rol almashadi: professor o‘rniga kursdosh, rasmiy tashkilot o‘rniga tanish inson keladi. Shu o‘zgarishdan keyin qaysi gaplarni qayta yozish kerakligi muhokama qilinadi. Kim va hammualliflar [3] o‘rgangan mobil matnli vazifalar bunday tahlilni ilmiy jihatdan asoslashga yordam beradi, ammo mazkur topshiriq ularning tajribasini aynan takrorlamaydi.

Baholash va ehtimoliy tadqiqot dizayni

Talabaning yakuniy ishi to‘rt mezon bo‘yicha 0 dan 2 ballgacha baholanishi mumkin: 0 — talab bajarilmagan, 1 — qisman bajarilgan, 2 — izchil va vaziyatga mos bajarilgan. To‘rt mezonning jami 8 balli natija talabaning tayyor matnini tavsiflash uchungina xizmat qiladi. Rubrika dars boshlanishidan oldin beriladi va kamida bitta misol bilan izohlanadi. O‘qituvchi xato sonini sanashdan tashqari, talabaning nega ma’lum shaklni tanlagani haqidagi qisqa yozma mulohazasini ham tekshiradi.

Mazkur metodning samaradorligini ilmiy jihatdan sinash uchun bir xil murakkablikdagi boshlang‘ich va yakuniy vaziyatli topshiriqlar tuzish mumkin. Guruhlardan biri oddiy qoida va mashq bilan, ikkinchisi vaziyatli dialog va refleksiv tahrir bilan ishlaydi; dars vaqti hamda boshlang‘ich til darajasi imkon qadar tenglashtiriladi. Natijalar grammatik aniqlik va pragmatik moslik bo‘yicha alohida kodlanadi, baholovchilar o‘rtasidagi kelishuv ham tekshiriladi. Shunday tadqiqot o‘tkazilmaguncha mazkur maqoladagi modelni samarasi isbotlangan usul deb e’lon qilish to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Raqamli mashqda o‘qituvchi talaba bilan kelishilgan chegaralarni belgilaydi: qaysi bosqichda sun’iy intellektdan foydalanish mumkinligi, qaysi matnni mustaqil yozish kerakligi va foydalanilgan vositani qanday qayd etish. AI bergan variant boshqa o‘quv materiallari bilan solishtiriladi; mualliflik va xatolar uchun mas’uliyat talaba hamda o‘qituvchida qoladi. Bu tartib UNESCO [5] tavsiya qilgan inson nazoratiga mos keladi. Shaxsiy yozishmalar, telefon raqami va boshqa maxfiy ma’lumotlar mashq uchun yuklanmaydi.

Muhokama va qo‘llash chegaralari

Kwon va Shin [6] ingliz tilida so‘zlashuvchi koreys tili o‘rganuvchilari bilan o‘tkazgan bir necha turdagi tahlilda gap subyektiga qaratilgan hurmat belgisini umumiy muloyimlik belgisi sifatida ortiqcha talqin qilish tendensiyasini ko‘rsatgan. Bu xulosa aynan o‘zbek talabalarida ham xuddi shu darajada uchraydi degani emas. Shunga qaramay, o‘qituvchi “hurmat belgisi kimga qaratilgan?” savolini har bir dialogda takrorlashi uchun aniq asos beradi. Brownning koreys tilidagi hurmat va

ikkinchi til pragmatikasi haqidagi monografiyasi [7] ham shaklni shaxslararo munosabatdan ajratib bo‘lmasligini yoritadi.

Sejong instituti o‘quv yutuqlarini baholashda tinglash, gapirish, o‘qish va yozishni alohida ko‘rib chiqadi [8]. Ushbu maqoladagi rubrika esa faqat vaziyatli nutqdagi hurmat shakllarini tahlil qilish uchun ishlab chiqilgan taklifdir; u umumiy til darajasini yoki xalqaro imtihon natijasini almashtirmaydi. Qisqa yozishmada mos ifoda tanlagan talaba uzoq og‘zaki suhbatda ham shu malakani qo‘llay olishini alohida tekshirish lozim.

Taklif etilgan dars modelini tatbiq etishda o‘qituvchi talabalar bilim darajasiga mos namuna tanlaydi, ko‘p ma’noli vaziyatlarga izoh beradi va dialektal yoki avlodlararo farqlarni birgina qoida ostiga majburan kiritmaydi. Koreys tilidagi real nutq doimo bir xil qolipga tushmaydi. Mazkur maqolaning cheklovi shundaki, u ikkilamchi adabiyot va pedagogik mulohazaga asoslanadi; mahalliy korpus, so‘rov yoki eksperimental o‘lchov mavjud emas. Shu sababli tavsiyalar sinovdan o‘tkazilishi mumkin bo‘lgan dastlabki model sifatida qabul qilinadi.

Xulosa

Koreys tilidagi hurmat shakllarini o‘rgatishda grammatik qoidani ijtimoiy vaziyat va muloqot maqsadi bilan birga tahlil qilish maqsadga muvofiq. Rolli suhbat, mobil yozishma va izohli tahrir talabaning shaklni tanlash sababini tushuntirishiga imkon beradi. Raqamli resurslar qo‘shimcha mashq muhiti bo‘lib xizmat qilishi mumkin, ularning javoblari esa lingvistik va pedagogik tekshiruvdan o‘tkazilishi kerak. O‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalar uchun ushbu modelning natijadorligini keyingi tadqiqotda boshlang‘ich va yakuniy vaziyatli topshiriqlar yordamida sinash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jeong W., Lee N. Understanding of Korean Honorifics by L2 Korean Learners in Australia: A Socio-Pragmatic Perspective. Language Research. 2022;58(3):223–245. https://doi.org/10.30961/lr.2022.58.3.223

2. Cho E. An Analysis of Korean Language Learners' Use of Grammatical and Pragmatic Competence According to Proficiency Level: Focused on Role-Play Tasks. Urimalgeul. 2025;105:167–199. https://doi.org/10.18628/urimal.105..202506.167
3. Kim Y., Han Y., Kang S., Namkung Y., Skalicky S., Cho H. Learning honorific request-making expressions in Korean during mobile text-chat tasks: Comparing provision of primes and recast prime. Studies in Second Language Acquisition. 2026 (online). https://doi.org/10.1017/S0272263125101344
4. King Sejong Institute Foundation. King Sejong Institute Mobile Learning App and KSI AI Korean Teacher. https://app.ksif.or.kr/home/index.do?lang=en (murojaat sanasi: 29.09.2026).
5. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. UNESCO; 2023. https://www.unesco.org/en/articles/guidance-generative-ai-education-and-research (murojaat sanasi: 29.09.2026).
6. Kwon N., Shin G.-H. Overgeneralization of Korean subject honorification by English-speaking learners of Korean. Bilingualism: Language and Cognition. 2025 (online). https://doi.org/10.1017/S1366728925100813
7. Brown L. Korean Honorifics and Politeness in Second Language Learning. Amsterdam: John Benjamins; 2011.
8. King Sejong Institute Foundation. KSI Achievement Assessment. https://www.ksif.or.kr/com/cmm/EgovContentView.do?lang=eng&menuNo=31101310 (murojaat sanasi: 29.09.2026).